

Filip Majetić, Zagreb u postindustrijsko doba, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2015., 224 str.

U izdanju biblioteke *Studije* Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar objavljena je 2015. knjiga dr. sc. Filipa Majetića *Zagreb u postindustrijsko doba*. Glavni je predmet autorova istraživanja transformacija ekonomske i obrazovne strukture stanovništva Zagreba u razdoblju socijalizma i postsocijalizma odnosno između 1953. i 2011. Elementi ekonomske strukture koje autor analizira su sociodemografska obilježja stanovništva *aktivnost, djelatnost i zanimanje*, a element obrazovne strukture je *stupanj obrazovanja* odnosno *školska sprema* stanovnika Zagreba. Knjiga sadrži sedam poglavlja, popis literature te sažetak i bilješku o autoru na hrvatskom i engleskom jeziku. U prvom, uvodnom poglavlju, autor donosi predmet istraživanja i ciljeve te potom kraći opis strukture rada po poglavljima.

Najprije se postavlja pitanje zašto je u kontekstu postindustrijskog doba (osobito sociolozima) važno proučavati urbana područja i zašto je za ovu studiju izabran baš Zagreb? Polazeći od podataka Svjetske banke iz 2013. Majetić ističe kako je važno obilježje današnjih (postindustrijskih) društava u okviru zapadne civilizacije upravo visok udio urbanog stanovništva u ukupnoj populaciji. Tako je i u Hrvatskoj 2011. godine 59,5% ukupnog broja stanovnika živjelo u urbanim područjima, a stanovništvo grada Zagreba činilo je čak 31% ukupne urbane populacije Hrvatske. Polazeći od te činjenice i prethodno definiranog predmeta istraživanja, temeljni cilj koji Majetić postavlja jest istražiti ima li stanovništvo Zagreba (prema navedenim indikatorima ekonom-

ske i obrazovne strukture) obilježja *postindustrijskog društva*, pa je stoga istraživački problem u ovom radu, kako u teorijskoj konceptualizaciji tako i u empirijskoj analizi, smješten u sociološku perspektivu.

Drugo poglavlje naslovljeno je *Postindustrijsko društvo* i sadrži dva potpoglavlja: *Dolazak postindustrijskog društva* i *Obilježja postindustrijskog društva*. Nakon određenja pojma postindustrijsko društvo i uz kratak osvrt na transformaciju industrijskog u postindustrijsko društvo, najprije su prikazani osnovni koncepti i teze nekih značajnijih teoretičara i istraživača postindustrijalizma: Bella, Webstera, Robinsa, Perkina, Reicha, Gershunyja, Rifkina, Hansena, Cohena, Zysmana, Kumara, Castellsa, Esping-Andersena i drugih te prikazana glavna obilježja postindustrijskog društva. Od brojnih tema vezanih uz sam *koncept postindustrijsko*, Majetić posebno obrađuje tzv. klasu informacijskog rada kao i značajke postindustrijske podjele rada i nematerijalne proizvodnje.

Treće poglavlje, *Hrvatska između industrijskog i postindustrijskog doba*, ima dva potpoglavlja u kojima autor daje pregled najvažnijih čimbenika socijalističke i postsocijalističke modernizacije. Majetićev je fokus na raspravama o istaknutijim društvenim skupinama iz razdoblja socijalizma i postsocijalizma, tranziciji iz političkog u poduzetnički kapitalizam, procesu industrijalizacije i deindustrijalizacije, što je prikazano kroz nekoliko socio-ekonomskih pokazatelja tog vremena prema istraživanjima i radovima Županova, Sekulića, Rogića, Sirotkovića, Domazeta i Peračkovića.

Četvrto poglavlje ujedno je uvod u empirijski dio rada pod naslovom *Socioekonomski razvoj Zagreba*, a i ono ima dva potpoglavlja: *Zagreb od početaka do kraja Drugog svjetskog rata* i *Socijalistička i post-*

socijalistička modernizacija. Najprije su prikazana glavne značajke dosadašnjeg socio-ekonomskog razvoja Zagreba i najvažnija obilježja razvoja strukture privrednih djelatnosti prema sektorima u razdoblju socijalizma i postsocijalizma. Osobit znanstveni doprinos koji Majetić u ovom poglavlju ostvaruje jest multidisciplinarni pristup analiziranom problemu, uključujući spoznaje iz sociologije, ekonomije, geografije i povijesti.

Peto i šesto poglavlje čine empirijski dio knjige. Peto, pod naslovom *Transformacija obrazovne i ekonomske strukture stanovništva Zagreba*, sadrži četiri potpoglavlja. U prvom, *Metodološke napomene*, prikazani su izvori podataka, metoda istraživanja, indikatori promjene u obrazovnoj i ekonomskoj strukturi stanovništva, teritorijalni obuhvat istraživanja (gdje je objašnjena razlika između teritorijalnog obuhvata užeg područja Zagreba i teritorijalnog obuhvata administrativnog Zagreba) te ostale metodološke napomene. U drugom potpoglavlju prikazane su *hipoteze*, a treće je fokusirano samo na transformaciju obrazovne strukture stanovništva Zagreba i posebno se analizira struktura stanovništva prema školskoj spremi i spolu na užem području Zagreba kao i na području administrativnog Zagreba. Tema je četvrtog potpoglavlja transformacija ekonomske strukture stanovništva Zagreba; kao prvi indikator analizira se struktura stanovništva u zemlji prema aktivnosti i spolu, na užem a potom i na području administrativnog Zagreba. Drugi je analizirani indikator transformacija ekonomske strukture. Analizirana je struktura aktivnog stanovništva prema djelatnosti i spolu; a najprije su prikazani podaci na razini Hrvatske, potom kao i u prethodnim analizama na užem području Zagreba te na području administrativnog Zagreba. Treći indikator je struktura aktivnog stanovništva

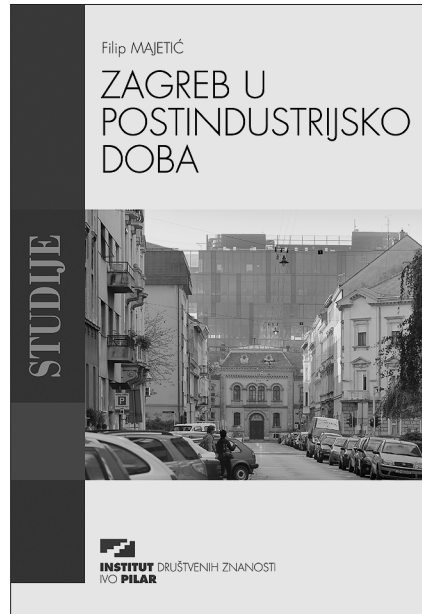
u zemlji prema zanimanju i spolu; i on se analizira na dvjema razinama Zagreba, užem i administrativnom području.

U šestom poglavlju Majetić ide na još dublju razinu analizirajući iste indikatore, no sada samo za zaposleno stanovništvo, te je stoga naslov poglavlja *Transformacija ekonomske i obrazovne strukture osoba zaposlenih na području Zagreba*. I ono, kao i prethodno, ima četiri identično strukturirana potpoglavlja uz naglasak da je riječ sada o zaposlenom stanovništvu.

Ukratko, rezultati ovih analiza pokazuju kako su sve autorove hipoteze potvrđene. Majetić zaključuje kako ključna obilježja analiziranih društvenih promjena na području Zagreba odgovaraju nekim važnijim obilježjima društva u postindustrijsko doba. Ponajprije, u strukturi stanovništva prema radnoj aktivnosti povećao se udio radno aktivnih žena; u obrazovnoj strukturi stanovništva a osobito kod zaposlenih povećao se udio obrazovanijih tj. raste udio osoba sa srednjom, višom i visokom školskom spremom; procesi deindustrijalizacije i tercijarizacije zabilježeni su kroz nekoliko pokazatelja u strukturi radno aktivnog i zaposlenog stanovništva prema djelatnostima kao i u strukturi radno aktivnog stanovništva prema zanimanjima. Tako je u strukturi radno aktivnog stanovništva prema djelatnostima značajnije smanjenje udjela u sekundarnom sektoru započeto 1980-ih, smanjenje udjela aktivnog stanovništva s industrijskim zanimanjima počelo je već u drugoj polovici 1960-ih, no važno je istaknuti da se u strukturi zaposlenih na području grada prema djelatnostima može uočiti da se udio sekundarnog sektora počinje smanjivati čak od 1950-ih! Majetić iz toga zaključuje kako su neki od prikazanih procesa na području Zagreba zapravo kontinuirani i prilično dugotrajni. Primjerice, rast udjela više i visoko

obrazovanih stanovnika kontinuirano traje od 1950-ih; udio zaposlenih s višim i visokim stupnjem obrazovanja kontinuirano raste od 1960-ih; u strukturi aktivnog stanovništva prema djelatnostima udio osoba u tercijarnom sektoru kontinuirano raste od 1950-ih; u strukturi zaposlenih na području grada prema djelatnostima također kontinuirano raste udio tercijarnog sektora od 1950-ih, dok je udio radno aktivnih u uslužnim zanimanjima kontinuirano rastao od 1960-ih. Prema tome, Zagreb je već tada započeo svoju transformaciju prema postindustrijskom gradu, barem sudeći prema ovim promatranim indikatorima.

Sedmo poglavlje je ujedno *Zaključak* u kojem Majetić najprije rezimira ključna obilježja značajnijih prikazanih promjena na području Zagreba u kontekstu onoga što je izloženo u drugom poglavlju. Poglavlje završava zaključcima i prijedlozima za buduća istraživanja. Ukratko, rezultati analize govore da promjene u socioekonomskoj i obrazovnoj strukturi stanovništva na području Zagreba odgovaraju nekim važnijim obilježjima društva u postindustrijsko doba: u strukturi stanovništva prema aktivnosti povećao se udio aktivnih osoba kod žena; u obrazovnoj strukturi stanovništva povećao se udio obrazovnijih osoba; procesi deindustrijalizacije i tercijarizacije očituju se u nekoliko pokazatelja u strukturi aktivnog stanovništva prema djelatnostima i zanimanjima. Međutim, analizirani podaci u čitavom promatranom razdoblju također upućuju na činjenicu da su neki od prikazanih procesa na području Zagreba kontinuirani i prilično dugotrajni, a za njih su odgovorni brojni čimbenici socijalne strukture, kulture i politike. U kojoj mjeri je međutim u pojedinom razdoblju svaki od čimbenika utjecao na te procese u ovom radu nije bilo moguće precizno odrediti.



Umjesto konačnog zaključka, autor na temelju dobivenih uvida otvara čitav niz novih pitanja za daljnja istraživanja. Najprije postavlja pitanje o distribuciji zanimanja po djelatnostima, kao i pitanje udjela zaposlenih visokoobrazovanih stanovnika u zanimanjima i kod proizvodnih i neproizvodnih djelatnosti. Sljedeće pitanje koje drži važnim propitati i istražiti jest problem same strukture gospodarstva Zagreba s obzirom na njegovu stvarnu potrebu za visokoobrazovanim te koliko takvih zagrebačko gospodarstvo može apsorbirati i kakve su uopće kompetencije i kvalifikacije radne snage za stvaranje proizvoda visoke dodane vrijednosti? To su samo neka od brojnih pitanja za koja autor smatra da ih je potrebno još analizirati i istražiti jer podaci analizirani u ovom radu nisu dostatni za te odgovore.

Na kraju, možemo reći da vrijednost i osobit znanstveni doprinos ove knjige leže među ostalim u analizi temeljenoj na sekundarnim izvorima koji obuhvaćaju čitavu populaciju a ne uzorak, što je nažalost u

domaćoj sociološkoj produkciji gotovo već bilo iščeznulo. Također, važno je naglasiti autorov vrlo temeljit pristup kako konceptualizaciji tako i metodologiji istraživanja, gdje se strogo pazi da se podaci ne interpretiraju olako i da se ne iznose površne generalizacije. Spoznaje i uvidi koje ova knjiga pruža upućuju na dugoročne povijesne procese koji govore da je postindustrijska preobrazba Zagreba, prema indikatorima koje koriste svjetski priznati teoretičari i istraživači postindustrijskog društva, počela znatno prije ostatka Hrvatske odnosno već u rano doba industrijalizacije u socijalizmu. Time se potvrđuju Bellove spoznaje da su se isti procesi odvijali i u socijalističkim i kapitalističkim društvima te da politička sfera i dominantna ideologija nisu bile presudan čimbenik odnosno prepreka te promjene u mjeri u kojoj su to bile tehnološke inovacije i proces demografske tranzicije. Jedina je razlika to što je kapitalizam na vrijeme uočio posljedice ali i priliku da »sam sebe« transformira u ono što Castells naziva informacijskim kapitalizmom, dok je industrijski socijalizam u tadašnjoj varijanti, nespreman na povijesnu činjenicu nestanka radničke klase kao esencije svog ideološkog legitimiteta, i iz tog razloga nestao s povijesne scene. I kao što Majetić na kraju zaključuje, ova je knjiga tek jedan od prvih uvida u te procese, a brojna pitanja koja se iz tog nameću tek treba istražiti.

• *Krešimir Peračković*

Tomasz Jacek Lis, *Polskie osadnictwo i duchowieństwo w Bośni i Hercegowinie w latach 1894—1920 (Polish Immigrants and Clergy in Bosnia and Herzegovina from 1894 to 1920)*, Wydawnictwo Maria, Toruń 2014, 287 pages.

There is ample literature on economic migration from Poland in the nineteenth and early twentieth century; however, it concerns mainly the USA, Germany and Brazil, not to mention of course a lot of studies on political migration (especially following the Polish armed bids for independence) and the life of the Poles at that time, mostly in France and Great Britain. The more credit therefore should be given to the young researcher Tomasz Jacek Lis for taking up a theme hardly ever researched in Polish and Croatian, Bosnian or Serbian historiography.

The layout of his book is clear and logical, yet in places one may have some objections as to the construction — see below. The work is divided into six chapters with an introduction and conclusions. It is complete with a table, appendices, a list of source texts and an index of names.

The Author's argument is preceded with a very well thought-out and well-written Introduction. He presents here the theme of his work, which seems to be even broader than indicated: "The main purpose of this study is to find out what everyday life of Polish missionaries at the turn of the twentieth century looked like. In this analysis one must devote some space to the colonists for whose sake the priests and monks had come to Bosnia"¹. The Author gives a quite broad description of the Aus-